

מי שומר על כספי הפנסיה שלנו?

ביום שני, י"ב באייר תשע"ד, התקיים באוניברסיטת בר אילן משפט מבויים בנושא אחריות קרנות פנסיה לכספם של משקיעים במקרה של הסדרי חוב ('תספורות'). המשפט התקיים במסגרת פעילות 'הקליניקה לסיוע אזרחי על פי המשפט העברי'. את הצדדים ייצגו סטודנטים של הקליניקה בפני כבוד הדיינים - הרב שבתי רפפורט, ראש בית המדרש, המכון הגבוה לתורה, אוני' בר אילן, הרב אורי סדן, ממכון כת"ר ורב מושב נוב והרב אריאל בראלי, ראש מכון משפט לעם בשדרות.

בפני הדיינים הוצג סיפורו הבדוי של ראובן, העשוי להיות סיפור אמתי לגמרי עבור כל אחד מאתנו: ראובן הינו עובד שכיר ומזה עשרים שנה מפרישים הוא ומעבידו הפרשות לקרן הפנסיה שלו המנוהלת על ידי חברת 'מצודה'. במועד תחילת עבודתו, הוא חתם על הסכם סטנדרטי מול חברת 'מצודה' שעל פיו היא רשאית להשקיע את כספי הפנסיה שלו כראות עיניה.

ברבות השנים, ועם התפתחות המשק, גדלה 'מצודה' והתפתחה וניהלה את כספיהם של אלפי משקיעים בסכומי עתק. כספו של ראובן הושקע, בין השאר, באגרות חוב של חברת 'כוח לישראל'. בעת רכישת אגרות החוב עבור המשקיעים ויתרה 'מצודה' על בטוחות למיניהן, וכן הסתפקה בריבית נמוכה יחסית.

לאחר מספר שנים בהן היה כספו של ראובן מושקע בחברת 'כוח לישראל', זומן שמעון, מנהל חברת 'מצודה' למשרדי חברת 'כוח לישראל'. שם עדכן אותו בעל השליטה בחברה, ה'טייקון הנודע' לוי (שם בדוי), כי מצבה של החברה בכי רע, וכי הוא מבקש ממנו, יחד עם שאר בעלי החוב של החברה, להסכים להסדר חוב מתגבש, שאם לא כן תפשוט החברה את הרגל, ואגרות החוב יאבדו את ערכן, בהעדר בטוחות המקנות לקרן עדיפות על פני נושים אחרים.

ראובן שמע בתקשורת על הסדר החוב שנחתם בין החברה לנושים, והבין מיד את השלכותיו של ההסדר על כספי הפנסיה שנצברו לזכותו במשך השנים, ואת הפגיעה החמורה הצפויה ברווחיו.

ראובן תבע בפני בית הדין כי חברת 'מצודה' תפצה אותו בגין ההפסדים בקרן הפנסיה שלו, בטענה שפזיזותה בהשקעות, והעובדה שלא דאגה לבטוחות ולריביות גבוהות ההולמות את הסיכון בהשקעה, הם שהובילו להפסדיו. לטענתו בעת רכישת האגרות ידעה 'מצודה' על כך שהשוק הינו במצב מעורער, ויש סיכוי להתמוטטות החברה או להגעה להסדר חוב אשר יפגעו בהשקעות.

שמעון, מצדו טען בשם 'מצודה' כי הויתור על בטוחות ועל ריבית גבוהה היה בהתאם לנוהגן של שאר הקרנות בישראל, ונבע מחוסר ברירה בשל כך ששוק ההון בישראל קטן יחסית, וכי ההשקעה ב'כח לישראל' הייתה סבירה בנסיבות העניין.

בין הדיינים התגלעה מחלוקת באשר להגדרת תפקידה של חברת ההשקעות, ובהתאם לכך בשאלה האם יש לקבל את התביעה. אב בית הדין, הרב רפפורט סבר בדעת מיעוט כי יש לקבל את התביעה ולחייב את חברת ההשקעות לפצות את ראובן על הפסדיו. היא הבהיר כי חברת ההשקעות 'מצודה' נחשבת שומר שכר והשווה אותה לרועה בהמות הנזכר בגמרא (בבא מציעא, צג, א-ב), אשר הבעלים סומך על שיקול דעתו בשמירה על הבהמות, ולכן אחריותו מוגברת. אם הרועה מגיע למסקנה שאינו יכול לשמור על העיזים באופן מוגבר, עליו להודיע זאת לבעלים ולקבל את הסכמתו לאופן השמירה האפשרי. באותה מידה גם חברת ההשקעות אינה יכולה להסתתר מאחורי הטיעון שהיא נהגה באופן המקובל בשוק, וכי לא ניתן היה לצפות את קריסת חברת 'כח לישראל'. בהיותה שומרת שכר, הוטלה עליה חובה לבדוק היטב את מצבה הכלכלי של החברה שקרסה, ואם אין לה יכולת לעשות כן, עליה לעדכן את המשקיעים בסיכונים, ולקבל את הסכמתם המפורשת להמשך ההשקעות למרות הסיכון. כיוון שלא הוכח שהתובע הסכים במודע לסיכון זה, הרי שחברת ההשקעות חייבת לפצותו. הרב אורי סדן והרב אריאל בראלי, חלקו על הגדרה זו. לדבריהם, עיקר תפקידה של חברת ההשקעות אינו לשמור על הכסף, אלא להשקיע אותו על מנת שיניב רווחים, ועל דעת כך מסר לה ראובן את הכספים. אדם כזה נקרא בשם סרסור, כדברי הרמב"ם, הלכות שלוחין פ"ב, ה"ו: 'הסרסור שליח הוא אלא שנוטל שכר על שליחותו'. אמנם גם הסרסור מוגדר כשומר שכר, אולם מהראשונים כולם עולה כי למרות זאת הוא לא יתחייב באחריות הממון שניתן לו בגדרי שומר שכר. המדד לחיובו בתשלום פיצוי לראובן, הינו האם אופן פעילותו היה סביר בהתאם לנסיבות או שמא פעל באופן בלתי סביר? האם פעל הוא במסגרת הסמכות שניתנה לו או שחרג מסמכות זו? הדיינים קבעו כי בכך שראובן בחר להשקיע בקרן השקעות, הוא גילה את דעתו שהשיקול המרכזי שלו במסירת הכסף הוא השקעה מניבה פירות ולא שמירת כספו. לכן, כיוון ש'מצודה' השקיעה באופן סביר בהתאם לסמכות שראובן העניק לה, ולא הוכח כי הייתה פשיעה בהשקעות מצדה, שכן חברת 'כח לישראל' נחשבה עד לקריסתה חברה ידועה ויציבה, הרי שלא ניתן לחייבה בפיצוי בגין הפסדים.